



22 januari 2020

nummer 116

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Curriculum.nu = in leerwegen gaan denken... maar hoe? Actualisering bo en vo de komende jaren: bottom-up of top-down, that's the question

Ongetwijfeld heeft u ervan gehoord. Mogelijk heeft u alle stukken gelezen over het werken aan nieuwe, actuele en toekomstige sets met kerndoelen en programma's voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs (vmbo, havo en vwo). Het kan ook zo zijn dat u recent de debatten heeft gevolgd met inbreng van de Vaste Kamercommissie voor Onderwijs, vertegenwoordigers van de groep rond 'curriculum.nu', docenten, ontwikkelaars en ook met diverse critici. Zo was er vorige week, live te volgen, een discussie-nieuwe-stijl als onderdeel van een hoorzitting met Kamerleden. Daarbij gingen beide uitgenodigde partijen met elkaar in 'Lagerhuis-debat' onder leiding van de voorzitter van de Vaste Kamercommissie, met toekijkende en meedenkende Kamerleden. Heel boeiend, om te merken waarover men van mening verschilt – en als zodanig input levert voor de politieke discussies en de komende besluitvorming.

Stapelen

We pikken uit het besproken een zeer interessante aspect als het gaat om het ontwikkelen van nieuwe dan wel aangepaste programma's. Dat betreft de samenhang, de opbouw en het op elkaar stapelen van programma's om vanaf de basisschool zo mogelijk te eindigen in het mbo en de hoogste niveaus in het hbo en wo.

Het denken hierover en de beslissingen die uiteindelijk worden genomen, zijn van cruciaal belang. Ook voor het hbo, met een instroom vanuit een drietal onderwijssectoren: mbo, havo en vwo, en met een aanbod van twee type opleidingen: Ad en Bachelor, en dan ook nog eens in meerdere varianten: voltijd, deeltijd en duaal.

Spagaat

Het is een optie om per sector te bezien wat nodig is voor het programma binnen het systeem als geheel. Elke sector kent z'n eigen doelen, met eisen die worden gesteld als het gaat om het afleveren van gediplomeerden. Dat is al complex genoeg, bijvoorbeeld denkend aan het mbo dat vooral moet zijn afgestemd op de arbeidsmarkt, maar ook steeds meer de opdracht krijgt om flinke aandacht te schenken aan het doorstromen naar een hoger niveau. Ook het vmbo kent een dergelijke 'spagaat'. Het kan leiden tot een voortzetting in het mbo, maar ook tot een oversteek naar het havo. Er zijn ook nog eens diverse stromen in het vmbo¹ en die moeten allemaal goed worden ingericht, ook via de discussies die gaan voortvloeien uit de voorstellen in 'curriculum.nu'.

Compromissen

Bij het samenstellen van de groepen die hebben gekeken naar een nieuwe opzet voor een curriculum is in eerste instantie gekeken naar mensen uit een bepaalde sector. Dat is natuurlijk al lastig genoeg, want een havo-sector kent allerlei soorten aanbieders. Publiek bekostigd, privaat, op basis van een bepaald pedagogisch-didactisch principe, voor specifieke groepen, noem maar op. Door te kijken naar alle meningen, ook met inzet van vakverenigingen met hun achterbannen

¹ Formeel is dit schooltype (vmbo) een combinatie van twee type opleidingen, In de wet op het voortgezet onderwijs (art. 21) is bepaald dat een school voor middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo), een school voor voorbereidend beroepsonderwijs (vbo), of een scholengemeenschap waarvan in ieder geval een school voor mavo of een school voor vbo deel uitmaakt, in het maatschappelijk verkeer voor die school de aanduiding "voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs" kan hanteren.

en dus vele belangen, moet al een soort compromis worden gevonden. Dan is het nog niet goed, want ja, het programma moet veel meer worden aangevuld met theorie, of juist meer vaardigheden, of burgerschapscompetenties of onderwerpen voor de beoogde vrije ruimte. De discussies betreffen nu reeds dat soort zaken als het gaat de inbreng van experts – en daarvan hebben we erg veel in ons land.

Schakelen

Vervolgens gaan de specifieke belangen spelen als het gaat om de kwaliteit, de inhoud en – vooral – het niveau dat aan het eind van elke sector (of deel-sector, zoals de onder- en bovenbouw in het havo en vwo) wordt geacht te zijn behaald. Is dat omdat het gaat om de sector zelf? Draait het om het voortbouwen op wat de instroom uit een onderliggende sector met zich meebrengt c.q. kan brengen dan wel om wat een bovenliggende sector eist als het gaat om de uitstroom?

Ziedaar het trilemma van de drie schakels in een leerweg, in een kolom als het samenstel van sectoren die de lerenden moeten en later kunnen doorlopen.

Standaarden

Voor de basisschool is er ook veel te doen. Veel rumoer komt nu los omdat vo-scholen kennelijk in hun brugklas merken dat allerlei kennis en vaardigheden niet meer is aangeleerd op een basisschool. Er komen dus klachten. Deze worden ondersteund door uitkomsten van internationale vergelijkingen, rond rekenen, taal, techniek en andere vakgebieden. 'We' zakken in de ranglijsten, zo blijkt.

Maar wat zegt een internationale standaard over de noodzaak om in Nederland in de basisschool of de eerste vo-jaren het een en ander te programmeren als het vervolgonderwijs in andere landen heel anders is ingericht en andere vormen van leerwegen kent? Misschien staan die landen dan wel hoog in de ranking, maar het kan best zijn dat later in het onderwijs weer andere zaken moeten worden bijgespijkerd, bij het maken van keuzes voor een vervolgstudie.

We volgen dus kennelijk met ons land de internationale standaarden voor diverse vakken en vakgebieden. Als dat standpunt voor Nederland in brede zin van belang wordt geacht, moet dat standpunt leidend zijn voor de invulling van de basisschool. Of toch maar eens kijken wat ons land nodig is, op een eigen insteek voor een analyse?

Wetenschappers en kanttekeningen

Het blijkt dat onder de critici van de aanpak en de uitkomsten van 'curriculum.nu' behoorlijk veel wetenschappers zitten en vertegenwoordigers uit het hoger (wetenschappelijk) onderwijs. Logisch, want die weten de discussiewegen goed te vinden, kunnen scherp redeneren als het gaat om het onderbouwen van standpunten en hebben hun contactpersonen in het beslis-circuit goed in het vizier – ook vooral afkomstig uit het hoger onderwijs.

Er is overigens heel gewoon een grote groep mensen uit het hbo en wo gedurende de rit geraadpleegd, om te komen tot een eindadvies, voor allerlei kernvakgebieden en -doelen en aanvullende zaken die in een curriculum van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs een plek moeten gaan krijgen. Maar dat proces lijkt niet voldoende te zijn, om de kritiek te laten verstommen dan wel als zodanig in de vorm van opbouwende adviezen te gieten.

Van bovenaf redeneren

De geluiden van die critici uit het hoger onderwijs zijn gebaseerd op de gedachte dat in het hbo en wo zonder meer en zonder gemor moet worden voldaan aan de (door zelf te bepalen externe doelgroepen) gestelde eisen aan de eigen opleidingen. Voor het hbo is dat mede de arbeidsmarkt, voor het wo is het wat lastiger te zeggen omdat onderzoek en de daarmee samenhangende werkzaamheden vooral binnen peer-groep een invulling krijgt. Wel zijn er voor het hoger onderwijs de zgn. Dublin Descriptoren, een set met criteria die in internationaal verband zijn vastgesteld – het Bolognaproces, met de European Higher Education Area – maar die zijn breed interpreteerbaar en redelijk abstract geformuleerd.

Er wordt gesteld dat er vanuit het hoger onderwijs naar beneden toe dient te worden geredeneerd. Een ho-opleiding wordt vastgesteld aan de hand van eindtermen, doelen, competenties en allerlei andere eisen. Om het niveau van een ho-opleiding te kunnen halen worden vervolgens aan de hand van het eerste leerjaar de toelatingseisen vastgesteld – en daaraan moet de vooropleiding voldoen, door ze als het ware het op te nemen en te vervlechten in het eigen programma. Dat kan

in de eerste jaren zijn maar ook in de hoofdfase, vrij vakgericht of binnen een bepaalde context aangeboden om aldus op de juiste wijze te kunnen doorstromen.

Voor een universiteit wordt het begrip 'vwo' dan ook letterlijk genomen: voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Het havo is het voor het hbo; hoger algemeen voortgezet onderwijs, dus niet voorbereidend. Maar in de praktijk is het civiele effect van een havo niet erg groot, dus studeren veel havisten door.

Druk naar beneden

Als de druk vanuit het hoger onderwijs op die wijze op de vooropleidingen wordt gelegd, vertaalt die zich vervolgens in mogelijkheden voor het basisonderwijs. Dat is al te zien bij vakgebieden als taal en rekenen.

Het mbo zit ook aardig klem, met een instroom van leerlingen uit het vmbo, en daarmee heeft dit schooltype dus te maken met twee schakels voordat ze aan het mbo beginnen. Men moet derhalve steeds maar afwachten wat er in het basisonderwijs en het vmbo aan veranderingen plaatsvindt, al dan niet in samenhang en zo goed mogelijk gecoördineerd.

Sleutelen

In de afgelopen decennia is al veel gesleuteld aan sectoren, aan mogelijkheden om opleidingen in te richten en te verzorgen. Het zou een flink aantal pagina's vergen om alle ontwikkelingen op een rijtje te zetten. Er zijn tevens allerlei pogingen ondernomen om te bezien wat consequenties van een aanpak zouden kunnen zijn voor de aansluitende sector (in- en doorstroom). Maar dat is niet op een dusdanige wijze gebeurt dat er over en weer op zou kunnen worden ingespeeld – beklievend voor een flink aantal jaren.

Juist het tegendeel viel vaak te constateren. Het formuleren van een vereist niveau in het hbo, op basis van zelfverklaarde externe redenen, leidde aldaar periodiek tot klachten ten aanzien van het eindniveau van de vooropleidingen. Vooral het mbo heeft daarbij eigenlijk steeds te horen gekregen dat ze studenten op niveau 4 niet aan de begineisen van het hbo konden laten voldoen. Het heeft wel geleid tot incidentele en sterk regionaal ingevulde oplossingen, met brugprogramma's en in het vrije mbo-deel aangeboden cursussen en trainingen. Maar tot een structurele en voor een langere periode oplossingsgerichte aanpak kwam het niet – los van regionale initiatieven, die overigens om de zoveel jaren met nieuwe impulsen moeten worden gevoed om actueel bezig te kunnen blijven, maar vaak veel energie vragen om alles weer opnieuw op te starten.

De Minister heeft onlangs in een brief aan de Kamer aangegeven dat er derhalve meer samenwerking nodig is en wil daarvoor maatregelen afkondigen, om alles goed in de gaten te houden. De vraag is onderhand gerechtvaardigd of dit wel een doorbraak kan bewerkstelligen.

Hoe te benaderen

Terug naar 'curriculum.nu' en de redenering dat van bovenaf naar beneden moet worden gekeken naar wat nodig is aan competenties, kennis, vaardigheden en andere zaken in een bepaalde sector. Als je als maatschappij vindt dat iedereen een diploma in het hoger onderwijs moet kunnen behalen en als gevolg van de autonomie van ho-instellingen aldaar kan worden bepaald wat er aan eind van een ho-opleiding moet worden gekend en gekund, leg je als het ware een keihard fundament voor die top-down-benadering.

Omgekeerd is evenzo lastig. Als je accepteert dat in het basisonderwijs eigen keuzes zijn te maken voor een curriculum, mede gelet op veranderingen in het type jongere en de wijze waarop die leerlingen een vraag naar scholing hebben op die leeftijd, dan moeten de gevolgen daarvan meeschuiven naar boven. Dus bijvoorbeeld minder doen aan taal op de basisschool zal inhouden dat in het vo dan wel ruimte moet worden gemaakt voor het aanleren van wat daar toch nodig wordt geacht of dat er simpelweg programma's worden aangepast, in een meer 'taal-arme' vorm. Een dergelijke dynamiek zal evenwel 'de dood in de pot' zijn voor het gehele systeem, een situatie die niemand wil.

Opknippen met scharnieren

Wat dan wel? Ook hier lijkt de waarheid in het midden te liggen. Je kunt het gehele systeem opdelen in doorlopende stukken, bestaande uit drie (delen van) sectoren. Dat kunnen er behoorlijk wat zijn, maar het gaat om de meest voor de hand liggende (dus maar even niet: havo-3 / mbo-4 / Ad, om een leerlijn te noemen, of vmbo / mbo-3 / mbo-4).

Vervolgens is per (deel)sector vast te stellen waar het 'scharnier' zich bevindt als het gaat om het vaststellen waar het inspelen op de instroom overgaat in het rekening houden met de uitstroom. Op basis daarvan kan per sector worden gezien waar de eigen verantwoordelijkheden voor zaken als uitstroom naar de arbeidsmarkt met een diploma kunnen matchen met de inrichting van de doorstroomfase om zo optimaal mogelijk te kunnen aanreiken voor de volgende sector in het 'drieluik'.

Teams

En ja, dan is het heel simpel gezegd, maar niet zomaar ingevoerd: laten teams vanuit de diverse sectoren structureel met elkaar bespreken wat eventuele veranderingen op zich inhouden en wat de invoering ervan kan betekenen voor de leerwegen. Dat kan leiden tot een inperking van de veranderingen maar ook tot een afspreken van een tijdspad om geleidelijk aanpassingen door te voeren.

Dat een dergelijke aanpak 'leeft' blijkt uit de driedaagse ontwerpessie onder de naam 'Educational Design Expedition' die deze week op initiatief van Fontys plaatsvindt. Men heeft op het NRE-terrein bij de Gasfabriek in Eindhoven 150 docenten uit het voortgezet onderwijs, mbo en hbo in groepjes bij elkaar gezet om te kijken naar de doorlopende leerlijnen. Een mooie casus dus, naast alles sessies die ook in andere regio's plaatsvinden.

Geld voor structurele samenwerking

Als een dergelijke opzet 'gewoon' gaat worden, houdt het in dat een behoorlijk deel van de bekostiging structureel en formeel dient te worden geormerkt voor de beheersing van de dynamiek en het behoud van doorlopende en op elkaar aansluitende en voortbouwende leerwegen. Een goed neveneffect is – zo blijkt al – dat men van elkaar weet waarom iets nodig is of in de steigers moet worden gezet. Ook kunnen studenten profiteren van de kennis die docenten hebben van andere sectoren – een klacht die ook herhaaldelijk opduikt. Betere keuzes, meer kennis van mogelijke valkuilen... mede een stevige winst die valt te behalen.